

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

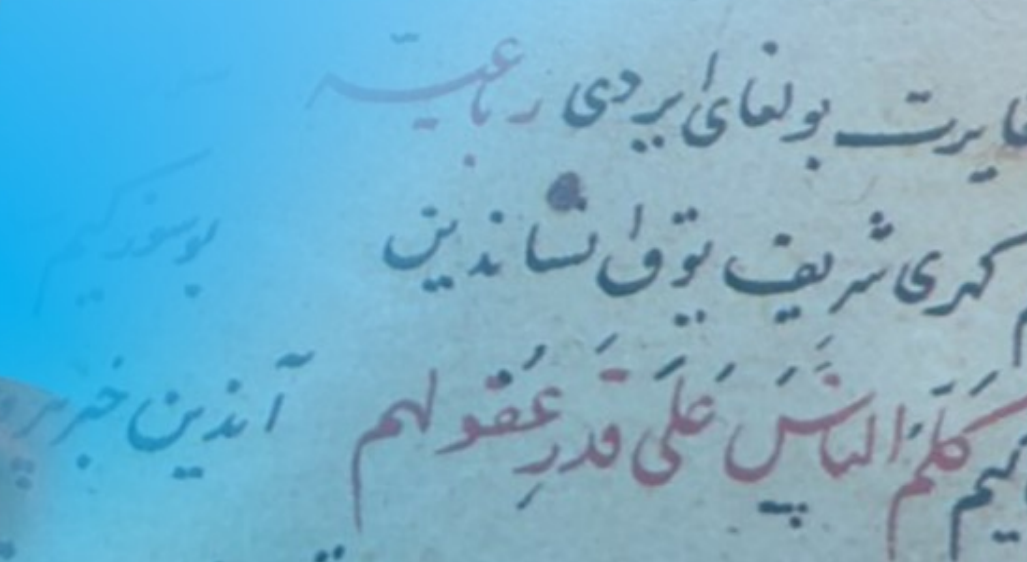
10- ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

Dunyo hoyu-havaslaridan ko'ra, nafsni tarbiyalash bilan band bo'lgan har bir insonning hayoti shirin onlarga, go'zal xotiralarga boy bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Абу Ҳомид Ғаззолий.Мукошафат- ул қулуб.-Т.:Адолат,2002.-Б.80.
2. Абу Ҳомид Ғаззолий.Ихёу улумид-дин.-Т.:Мовароуннаҳр,2006.-Б.17.
- 3.Алишер Навоий.Ғаройиб ус-сиғар.20 томлик.3-том.-Т,1989.Б.540
- 4.Алишер Навоий.ТАТ.10 жилдлик.1-жилд.-Т,2011.
- 5.Алишер Навоий.Наводир уш-шабоб.20 томлик.4-том. - Т,1989. – Б.498
6. Исҳоқов.Ё.Сўз санъати сўзлиги. – Т.:Ўзбекистон,2014. – Б.273.
- 7.Ҳайитметов.А.Навоий лирикаси.-Т,1961,Б.52

BIR G'AZAL SHARHI

Dehqonov Akramjon Qodirovich

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Alisher Navoiy nomidagi TDO'TAU

522-g'azal

Otashin gul garchi ziynatdur jahon bo'stonig'a,
Barq erur har yel uchurg'an bargi bulbul jonig'a.

Garchi sham' o'ldi shabiston zebi, ko'rkim, shu'ladin
Til chiqarmishtur susab parvonalarining qonig'a.

Mayki quyg'ay soqiyi gulrux erur hayvon suyi,
Vahki, ofat saylidur ishq ahli xonumonig'a.

Nay yelin Iso dami tutqilki, ul bordur samum
Har nafas ahli muhabbat xotiri vayronig'a.

Bir qadah may ichmadi bu dayr ahli bexumor,
To taharruk bo'ldi bu tosi nigun davronig'a.

Boda beranji xumor ermish fano jomida, lek
Ichmak ani kelmamish har bulhavasning shonig'a.

Hasrat o'lturdi meni, ey mug', ketur jomi fano
Kim, chiday olman bugundin so'ng aning hijronig'a.

“Bo'lmayin foniy, muhabbat jomin ichmakdur mahol!”,
Sabt eting bu nuktani dayri fano ayvonig'a.

Kom topmay kimki hirmon dardig'a bo'lmish asir,
Istasa hamdard o'lturtung Navoiy yonig'a.

– V – – – V – – – V – – – V –

Lugʻat

Barq – chaqmoq, chaqin, yashin
Shabiston – kecha, tun
Hayvon suyi – tiriklik suvi, hayot suvi
Sayl – 1. Sel; 2. Kuchli oqim, ofat
Xotiri vayron – vayron boʻlgan koʻngil
Tosi nigun – maj. Osmon (aynan: toʻntarilgan tos)
Bulhavas – Har narsani havas qiluvchi; hardamxayol
Sabt etmak – yozib qoʻymoq
Hirmon – mahrumlik, bebahralik, benasiblik.

Nasriy bayon

1. Qip-qizil gul garchi jahon boʻstoniga ziynat boʻlsa ham, uning shamol uchirgan har bir bargi bulbulning joni uchun chaqmoqdekdir.
2. Shamʼ, garchi tunning ziynati boʻlsa ham, lekin u parvonalarining qonini ichish uchun shuʼladan til qilib chiqarib olgan.
3. Gul yuzli soqiy quyadigan may garchi tiriklik – hayot suvi boʻlsa ham, lekin bu may ishq ahlining xonumoni uchun ofat keltiruvchi seldir.
4. Nayning ovozini Isoning dami – nafasi deb hisoblagin, lekin oʻsha nafas shabadasi muhabbat ahlining vayron boʻlgan koʻngillari uchun halokatli issiq shamoldekdir.
5. Bu osmon gumbazi harakatlanganidan buyon bu mayxona ahli to xumor boʻlmagunicha bir qadah ham may ichmadi.
6. Fano jomidagi bodaning xumor ranji yoʻq emish, lekin uni ichish har bir xomxayol qiluvchining ishi emas.
7. Meni hasrat oʻldirdi. Ey mayfurush, fano jomini keltirginki, bugundan keyin uning hijroniga chiday olmayman.
8. “Fano boʻlmasdan turib muhabbat jomini ichish mumkin emas”. Mening bu hikmatli gapimni fano dayrining ayvoniga yozib qoʻyinglar.
9. Kimki maqsadiga yetolmasdan mahrumlik dardiga yoʻliqqan – asir boʻlgan boʻlsa va oʻziga hamdard istasa, uni Navoiyning yoniga oʻtqazinglar.

Sharh va izohlar

Bu gʻazalda Alisher Navoiy hayotdagi odatiy narsalarga, hodisalarga falsafiy, ijtimoiy, tasavvufiy mazmun va ruh berib, ulkan umumlashma xulosalar chiqaradi.

Birinchi baytda gulzorga ziynat boʻlib turgan qip-qizil gulning sochilgan alvon rangli yaproqlari bulbulning joni uchun halokatli chaqmoq kabi ekani aytilmoqda. Chunki bulbulning oʻta hassos va nozik, u gulda mavjud boʻlgan goʻzallikning boshqalar koʻra va ilgʻay olmaydigan tomonlarini, qirralarini koʻngil koʻzi bilan koʻradi. Bu yerda bulbulni Yaratuvchining sanʼatiga oshiq boʻlgan obraz deb tasavvur qilish mumkin. Ushbu gʻazal baytlarida borliqdagi mavjudotning xilqatiga yashirilgan buyuk dialektik qonuniyat sirlari ochib berilmoqda. Navoiy boshqa bir gʻazalida har qanday ochilib turgan goʻzal bir gulning ostida albatta bir shahlo koʻzli goʻzalning tuprogʻidan zarra

mavjuddir, deydi. Shunga o'xshash ushbu g'azalning 1–4-baytlaridagi zikr qilinmish obraz – gul, sham', may, nay yeli kabilar o'zlariga bog'langan narsalar: gul bulbulning, sham' parvonaning, may ishq ahlining, nay yeli (nay ovozi olib kelgan mayin shabboda) esa ishq ahlining vayron bo'lgan ko'ngli uchun halokat keltiruvchidir.

Ikkinchi baytda sham' garchi qorong'u tunning ziynati bo'lsa ham, lekin uning go'zalligiga mahliyo bo'lgan parvonalarining qoniga tashna bo'lib, ularning qonini ichish uchun olovli tilini chiqargandir, deb ta'kidlanmoqda. Bu o'rinda sham'ning shu'lasini ilonning tiliga o'xshatilmoqda. Bunday o'xshatish garchi zohirda izhor qilinmagan bo'lsa ham, baytning botiniy mazmunidan kelib chiqib turibdi. Chunki ilon tilini chiqarib o'ynatgan paytda uning tilini kichkina hasharot deb o'ylagan qurbaqa yoki boshqa jonotlar ilonga yaqinlashadi, shunda ilon o'z o'ljasini tutib, qonini ichadi yoki yutib yuboradi. Shunga o'xshab parvona ham sham'ning olovli tiliga mahliyo bo'lib, unga yaqinlashadi va qanoti kuyib halok bo'ladi.

Keyingi baytda gulyuzli soqiy quyadigan may garchi hayot suvi, tiriklik suvi bo'lsa ham, lekin ishq ahlining xonumonini oqizib ketuvchi ofat seliga o'xshatilmoqda.

Navbatdagi baytda nayning ovozi olib kelgan mayin shabboda – epkin garchi Isoning nafasi kabi hayot bag'ishlovchi xususiyatga ega bo'lsa ham, lekin bu mayin yel muhabbat ahlining vayron bo'lgan ko'ngillarini halok qiluvchi samum – issiq shamoldir, deya ta'kidlanmoqda.

E'tibor berilsa, bu to'rt baytda to'rtta turlicha go'zal xususiyatga ega bo'lgan to'rt mavjudotning hayotbaxshlik va halokangezlik xossalari zikr etilyapti. Birinchisida go'zal ko'rinishga va xushbo'y hidga ega bo'lgan gul, ikkinchisida go'zal ko'rinishga va haroratga ega sham', uchinchisida totli bir ta'mga ega ichimlik – may, to'rtinchisida esa sehrli ovozi bor nayning ikki o'zaro zid bo'lgan xossalari haqida so'z yuritilgan. Bu zikr qilinmishlar odatda o'z tabiatlariga ko'ra marg'ub va mahbub, latif bir narsalar bo'lsa ham, lekin ulardagi bu latiflikni o'ta hassoslik bilan anglagan bulbul, parvona, ishq ahli va muhabbat ahli uchun muhlik – halok qiluvchidir.

Navbatdagi baytda yana may haqida so'z boradi. Bu aylanib turuvchi osmon harakatda bo'lganidan buyon bu mayxonadagilar to xumor bo'lmaganlaricha biror qadah may ichmadilar. Fano jomidagi bodaning xumor qilish xususiyati yo'q bo'lsa-da, lekin har qanday xomxayol qiluvchi, yengiltak odamlar uni ichishga munosib emaslar. Bu bodani har kim ham icha olmaydi.

Shoirni hasrat o'ldirdi. Chunki uning qalbi o'ta hassos, har bir narsadan o'ta ta'sirlanadi. Shuning uchun fano jomidan sipqorib, bu mashaqqatdan xalos bo'lmoqchi. Shu sababli mug' – mayxona xodimiga xitob qilib, undan fano jomini keltirishni tilamoqda. Chunki shoir, ya'ni oshiq, mahbubning hijroniga ortiq chiday olmaydi.

Bu jomdan may ichish uchun unga loyiq bo'lish lozim. "Foniy bo'lmasdan muhabbat jomidan ichish mumkin emas". Mana shu jumlaning fano dayri – ya'ni fano mayxonasining ayvoniga – peshtoqiga bitib qo'yishni o'tinmoqda shoir.

Kimki maqsadiga yeta olmay, mahrumlik dardiga yo'liqqan bo'lsa va o'ziga hamdard istasa, uni Navoiyning oldiga o'tqazinglar. Unga Navoiydan yaxshiroq hamdard topa olmaysizlar, deya ta'kidlanmoqda g'azal maqta'sida.

Aytib o'tish joizki, Navoiy o'z asarlarida juda kuchli dard bilan yozadi. Xoh g'azal bo'lsin, xoh fard, xoh doston yoki boshqa turkumga oid asar bo'lsin, uning asosini dard tashkil qiladi. Ulug' shoir har qanday asarning yashovchanligi va ta'sirchanligini ta'minlovchi omil bu – o'sha asarning dard bilan yozilishidir, deb hisoblaydi. Alisher Navoiy o'zining "Sab'ai sayyor" asarida o'zidan oldin o'tgan xamsanavislarga juda

yuksak odob bilan bir necha e'tirozlar bildiradi. Mana shu e'tirozlarning birinchisi va eng asosiysi ularning Bahromga bag'ishlangan dostonlarida dard yo'qligidir, deb aytadi:

*Necha nav' ishni qildilar taqsir,
Gar tutarsen quloq, qilay taqrir:
Biri bukim, yo'q anda moyai dard,
Qildilar "ishq" so'zidin ani fard.*

"Ya'ni ular (Nizomiy va Xusrav Dehlaviy) Bahrom haqidagi dostonlarida bir necha kamchilikka yo'l qo'ydilar. Sen quloq tutsang men ularni birma-bir sanab beraman: Birinchisi ularning dostonlarida moyai dard (dardning moddasi) yo'qligidir. Ular "ishq" so'zini darddan xoli holda ta'rifladilar".

Ushbu g'azalning maqta'sida ham Navoiy mahrumiyat dardiga (yordan, do'stdan, umuman, maqsad qilingan narsalardan judolikka) muhtalo bo'lganlarning barchasiga o'zining hamdardligini e'lon qilish bilan o'z fikrini yakunlamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 3-том. Хазойин ул-маоний: Фаройиб ус-сиғар. – Тошкент: Фан, 1988. – 616 б.
2. Исҳоқов Ё. Алишер Навоийнинг илк лирикаси. – Тошкент, 1965. – 138 б.
3. Навоий асарлари луғати. Тузувчилар: П. Шамсиев, С. Иброҳимов. -- Тошкент: Ё. Ғулом, 1972. – 784 б.
4. Рустамов А. Навоийнинг бадиий маҳорати. – Тошкент, 1979. – 188 б.

«HAYRAT UL-ABROR» DOSTONI SHARHINING RUS TILIGA TARJIMASI XUSUSIDA

Shokir Dolimov

tarjimon, iste'fodagi podpolkovnik

Tarjima – bu, muayyan bir millat tilida bitilgan badiiy go'zallikni boshqa bir millat uchun ijodiy o'zlashtirish, yangi tilning quvvati va qudratini namoyish etib, asarni shu tilning san'at hodisasiga aylantirish demakdir. Shunday ekan, buyuk ajdodlarimiz tomonidan asrlar davomida shakllantirilgan milliy-ma'naviy me'roslar sirasiga kirib, o'zbek mumtoz adabiyotining durdona asarlariga aylangan noyob kitoblar boshqa millat va elatlar tomonidan ijodiy o'zlashtirilishi, bunday asarlar tegishli tillarning san'at hodisasiga aylanishi uchun ularni dunyo tillariga o'girish yoki dunyo tillariga tarjima qilinishi uchun tegishli shart-sharoit yaratish kerak, deb o'ylayman.

Mana shunday shart-sharoitlardan biri – milliy adabiyotimizning durdona asarlarini rus tiliga tarjima qilishdir. Zero, tegishli asarlar rus tiliga tarjima qilinar ekan, hech shubha yo'qki, unga G'arb va Sharq olamining ham rus tilidan xabari bo'lgan sharqshunos olimlari hamda sobiq sovet xalqining umumiy tarixidan qolgan til – rus tilini yaxshi tushunadigan uzoq-yaqindagi millat va elatlarning filologiya yo'nalishi mutaxassislari, tarjimonlari va keng kitobxonlar ommasini katta qiziqish bildiradi va o'z tillariga tarjima qilib, tegishli tilning quvvati va qudratini namoyish etgancha, o'zbek xalqining milliy-ma'naviy me'rosini jumla jahonga yanada keng yoyishadi.

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBILOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581